

მოჩვენებითობის კილოს -შა სუფიქსის წარმომავლობისათვის აფხაზურში

ავტორი ნანა მაჭავარიანი

არნოლდ ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების ინსტიტუტი (საქართველო), ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი

თბილისი, ინგოროყვას # 8

ელფოსტა nana.machavariani@tsu.ge

ანოტაცია

მოჩვენებითობის კილო აფხაზურში იწარმოება -შა სუფიქსის დართვით სხვადასხვა ნაკვეთის ფორმაზე: **ი-ზ-ბი - შა** „თითქოს ვხედავ“, **ღ-ცა-ზ - შა** „თითქოს წავიდა“, **სგ- ყოუ - შა** „თითქოს ვარ“ .

- შა სუფიქსი, ჩვენი აზრით, უნდა მომდინარეობდეს აფხაზური **ა- შა** „სიმღერა“ ლექსემისაგან;

აფხაზურში დამკვიდრებულია **აშაჰარა** „სიმღერის თქმა“ შესიტყვება და აქედან პირიანი ფორმა **აშა (ა)ჰეიტ** „სიმღერას ამბობს“.

სავარაუდოდ, მოჩვენებითობის კილოს წარმოებისათვის ამ შესიტყვების ზმნური ნაწილი დაიკარგა და მხოლოდ სახელური ნაწილისაგან მივიღეთ განსახილველი -შა აფიქსი.

სტატიაში პარალელია გავლებული ქართულის მოჩვენებითობის „თითქო / „თითქოს“ ნაწილაკთან, რომელიც სხვადასხვა მწკრივის ფორმას დაერთვის და გამოხატავს მოჩვენებითობას.

ჩვენ ვფიქრობთ, რომ აფხაზურის -შა უნდა მომდინარეობდეს შესიტყვებისაგან **აშა (ა)ჰეიტ** „სიმღერას ამბობს“, მსგავსად ქართულის „თითქოს“ ნაწილაკისა, რომელიც მომდინარეობს „თუ“ ნაწილაკდართული ზმნური ფორმისაგან, „თუ ითქვას“, ოღონდ აფხაზურის შემთხვევაში ზმნა დაკარგულია.

საკვანძო სიტყვები აფხაზური ენა, მოდალური ელემენტი, იბერიულ-კავკასიური

შესავალი

აფხაზური აგლუტინაციური ტიპისა ენაა. სხვა იბერიულ-კავკასიურ ენათა მსგავსად, იგი გამოირჩევა სახელურ და ზმნურ სიტყვაფორმათა მაწარმოებელი მორფემების სიუხვით.

აფხაზური ენის აფიქსები და მოდალური ელემენტები დამოუკიდებელი მნიშვნელობის სიტყვებიდან მომდინარეობენ. ზოგჯერ ადვილადაა შესაძლებელი აფიქსთა ამოსავალ სიტყვათა მიკვლევა, უფრო ხშირად კი აფიქსის მნიშვნელობა იმდენადაა დაშორებული ამოსავალ ლექსემას, რომ ძნელია მისი წარმოშობის სავარაუდო ისტორიის დადგენა.

აფიქსთა და მოდალურ ელემენტთა გენეზისი თვალნათლივ აჩვენებს, თუ როგორ იქმნებოდა ათასწლეულების მანძილზე უკვე განხორციელებული სიტყვებისაგან მრავალი აფიქსოიდი, რომელიც თანდათან ფეხს იკიდებდა ენის ლექსიკური ფონდის ძირითად ნაწილში, ნელ-ნელა ცვდებოდა და ყალიბდებოდა აფიქსებად, საფუძვლად ედებოდა სიტყვის ახალ-წარმოებას.

აფიქსთა წარმომავლობის დადგენა საშუალებას იძლევა წარმოვიდგინოთ სახელდების პროცესში ცალკეულ სიტყვათა, მომავალში მათი გაცვეთის შედეგად ჩამოყალიბებულ აფიქსო-იდთა და აფიქსთა ამოსავალი მნიშვნელობა;

ძირითადი ნაწილი

მოჩვენებითობის კილო აფხაზურ ში იწარმოება **-შა** სუფიქსის დართვით სხვადასხვა ნაკვეთის ფორმაზე: **ი-ზ-ბო - შა** „თითქოს ვხედავ“, **დ-ცა-ზ -შა** „თითქოს წავიდა“, **სგ- ყოუ - შა** „თითქოს ვარ“ (გვანცელაძე 2003 : 94).

აღნიშნული წარმოება პ. უსლართან სახელდებულია როგორც *призрачная форма* (ლომთათიძე 1955 : 226)

- **შა** სუფიქსი, ჩვენი აზრით, უნდა მომდინარეობდეს აფხაზური **ა- შა** „სიმღერა“ ლექსემისაგან;

თუ გავითვალისწინებთ „სიმღერის“ წარმოსახვით მნიშვნელობას, სავსებით შესაძლებელია, რომ ეს სიტყვა მოჩვენებითობას გამოხატავდეს.

აფხაზურში დამკვიდრებულია **აშაჰარა** „სიმღერის თქმა“ შესიტყვება და აქედან პირიანი ფორმა **აშა (ა)ჰეიტ** „სიმღერას ამბობს“.

აღსანიშნავია აგრეთვე მისი გამოვლენა **აფსშა** „აფხაზური ენა“ სიტყვაში იმავე მნიშვნელობის „**აფსუა ბეზშა**“- ს პარალელურად.

დამოუკიდებლად ლექსემა **აბეზშა** კომპოზიტია და „ენის სიმღერას“ ნიშნავს: **აბეზ „ენა“ + შა < აშა** „სიმღერა“ .

სავარაუდოდ, მოჩვენებითობის კილოს წარმოებისათვის ამ შესიტყვების ზმნური ნაწილი დაიკარგა და მხოლოდ სახელური ნაწილისაგან მივიღეთ განსახილველი **-შა** აფიქსი.

აქვე პარალელი გვინდა გავავლოთ ქართულის მოჩვენებითობის „**თითქო / „თითქოს“**“ ნაწილაკთან, რომელიც სხვადასხვა მწკრივის ფორმას დაერთვის და გამოხატავს მოჩვენებითობას. „მიღებულია აქედან: თუ ითქვას, თუ ითქვა, **უა** ჯგუფმა **ო** მოგვცა“ (შანიძე 614), თუმცა, ძველ ქართულში ეს ნაწილაკი არ გვხვდება, სამეტყველო ენისათვის იყო ალბათ უფრო ნიშანდობლივი. პირველად არდაზიანთან დასტურდება.

მაგალითები ქართულისათვის:

„**თითქო** ნანას ეუბნება ძუძუმწოვრებს ტკბილის ხმითა“, (აკაკი წერეთელი), „**თითქოს** უნდა დაეფინოს იმ ყვავილებს ფიანდაზად“, (აკაკი წერეთელი) „ზღვა წყნარია ნამეტანი, **თითქო** სძინავს“ (გალაკტიონ ტაბიძე), „**თითქოს** დამძლია ორგულმა და იარაღი ამყარა...“ (მუხრან მაჭავარიანი)

ჩვენ ვფიქრობთ, რომ აფხაზურის **-შა** უნდა მომდინარეობდეს შესიტყვებისაგან **აშა (ა)ჰეიტ** „სიმღერას ამბობს“, მსგავსად ქართულის „**თითქოს**“ ნაწილაკისა, რომელიც მომდინარეობს „**თუ**“ ნაწილაკდართული ზმნური ფორმისაგან, „**თუ ითქვას**“, ოღონდ აფხაზურის შემთხვევაში ზმნა დაკარგულია.

დასკვნა

აფხაზურში უკვე კატეგორიად ჩამოყალიბებული და ქართულში აღწერიტად წარმოებული ერთი და იმავე შინაარსის (მოჩვენებითობის) გამოხატვა ერთმანეთის მსგავსი ენობრივი მსოფლმხედველობით ნაკარნახევი ჩანს, რაც ენობრივი ფსიქოლოგიის თვალსაზრისით საინტერესოდ გამოიყურება.

ლიტერატურა

გვანცელაძე 2003 - თეიმურაზ გვანცელაძე, აფხაზური და ქართული ენების შემსწავლელთათვის, თბილისი.

ლომთათიძე 1955 - ქ. ლომთათიძე, აფხაზური ზმნის ძირითად დრო-კილოთა სისტემა, იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება, ტ. VII, თბილისი.

შანიძე 1980 - აკ. შანიძე, ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები, თხზულებანი თორმეტ ტომად, ტ. III, თბილისი.